

Hva er galt med en økonomi som skaper så mye avfall?

Økende avfallsmengder gir en tydelig indikasjon på ineffektiv økonomisk praksis. Når vi vet at mengden husholdningsavfall har økt med over 90 prosent i løpet av de siste 20 årene, samtidig som den økonomiske veksten (målt i BNP) har vært på 60 prosent, styrker det holdbarheten i påstanden om at moderne økonomi gjør ressurser om til avfall, raskere og raskere.

At avfallsmengdene øker i en tid da innsatsen rettes mot effektivisering og rasjonalisering på alle områder i samfunnet, kan bare bety at resultatene først og fremst blir målt opp mot økonomiske lønnsomhetsmål som ikke fagner opp utnyttelsesgraden av naturressurser. Konsekvensen har blitt at tiltakene i hovedsak har rettet seg mot bedre utnyttelse av kostbar menneskelig arbeidskraft og at effektivisering med naturressursene har kommet i bakgrunnen.

Forurensningslovens § 27 definerer avfall som kasserte og overflødige løsøre, regjenstander eller stoffer fra tjenesteyting, produksjon og renseslegging m.v. Formuleringene indikerer at avfall er noe negativt som vi ønsker å bli kvitt. Avfallsmeldingen (NOU 2002:19) forsterker dette inntrykket ved å slå fast at målet er å finne frem til tiltak som fører til at «avfallet gir minst mulig skade og ulempe for mennesker og naturmiljø» samtidig som «avfallet og håndteringen av dette legger minst mulig beslag på samfunnets ressurser». På denne måten blir ikke avfall bare betraktet som noe verdiløst, det oppleves i tillegg som noe uønsket som skaper problemer og som vi ønsker å bli kvitt. Dette er merkelig når vi vet at avfall i liten grad skiller seg fra de naturressursene som brukes som innsatsfaktorer i alle former for økonomisk virksomhet.

For å finne forklaringen på at enkelte materialer og energibærere får en slik negativ karakteristikk må vi gå tilbake til opplysningstidens dualistiske syn på forholdet mellom menneske og natur. Ved å degradere naturen til en økonomisk ressurs, ble råstoffer og energi på vei inn i den økonomiske verdikjeden tillagt verdi. I tråd med Adam Smiths teorier fra 1776, var det knappheten på ressursene som bestemte verdien. Motsatt ble kasserte og overflødige produkter på vei ut av økonomien, beskrevet som avfall. På denne måten blir den økonomiske verdikjeden definert som en lineær prosess, der avfallet representerer sluttproduktet.

I tråd med denne økonomiske forståelsesmodellen ble avfall lenge plassert som en utgiftspost i kommunenes renholdsbudsjetter. Helt frem til 1980 var de kommunale avfallsselskapene pålagt å samle inn og fjerne avfallet fra husholdningenes og bedriftenes avfallsdunker. Denne tankegangen er ikke bare forankret i 1700-tallets vitenskapssyn den har også mange fellestrekk ved kristendommens forståelse av livet som en lineær prosess fra fødsel til død. Vi kan dermed si at døde mennesker og utrangerte produkter lider den samme skjebne, enten blir de begravd eller så blir de «kremert». Ut fra dette resonnementet er det bare mulig å avgjøre om materie og energi er en ressurs eller avfall dersom vi kjenner plasseringen i den økonomiske verdikjeden. Denne vurderingen viser hvor nært slektskapet er mellom avfall og ugress.

I den senere tid har avfallets tilhørighet i økonomien kommet mer frem i lyset. Dette fremgår blant annet ved at bedriftene er blitt ansvarlige for håndteringen av eget avfall samtidig som husholdningene blir fakturert for de reelle kostnadene som er forbundet med fjerning og etterbehandling av forbruksavfallet.

For å dreie den negative holdningen til avfall i en positiv retning er det nødvendig å se nærmere på hvilke muligheter som åpner seg dersom vi erstatter dualisme med holisme og innfører sirkulære forklaringsmodeller i stedet for lineære. Ved å erstatte den ekskluderende dualistiske holdningen til naturen med en inkluderende holistisk, vil naturen i tillegg til å representere økonomisk nytte også få egenverdi. Når avfallet ikke lengre blir oppfattet som noe «overflødig» men som et viktig element i samspillet mellom økonomi og natur er det første steget for å fjerne det negative stemplet på avfall tatt. En løvetann går for eksempel over fra å være et ugress på en velfrisert plen, til å bli en oppfriskende fargeklatt i naturlige omgivelser eller til en smakfull og næringsrik ingrediens i salater og viner. På lignende vis vil avfall også betraktes som nyttige og verdifulle ressurser innenfor rammen av en holistisk kretsløpsøkonomi. Konsekvensen kan for eksempel bli at vi i stedet for å oppleve en tom melkekartong som verdiløst søppel oppdager at den representerer et verdifullt råstoff, for produksjon av skrivepapir og kontormateriell.

Denne positive dreiningen i vårt forhold til avfall forutsetter altså i tillegg at vi erstatter de lineære modellene innenfor økonomi med sirkulære kretsløpsmodeller. På denne måten fremgår det at ressurser og avfall dypest sett er det samme, vår opplevelse av hva som er ressurs og hva som er avfall er kun knyttet til plassering i det økonomiske kretsløpet. Innenfor kretsløpsøkonomien vil det som er avfall for den ene aktøren være innsatsfaktor for den andre. Ved å holde ressursene innenfor det økonomiske kretsløpet over lengre tid reduseres ikke bare de avfallsmengdene samtidig som forbruket av jomfruelige ressurser blir mindre. Begrepet avfall mister også sin negative verdiladning. Avfall vil bli en ettertraktet ressurs som i økende grad inngår i nye produksjonsprosesser. På denne måten blir økonomien mer ressurseffektiv samtidig som det blir mulig å redusere avfallsmengdene kraftig.